

УДК 01-051 М. Мороз+821.161.2–051 В. Полек (477)(044.2)

**ЕПІСТОЛЯРІЙ БІБЛІОГРАФА
МИРОСЛАВА ОЛЕКСАНДРОВИЧА МОРОЗА
(НА ОСНОВІ АРХІВУ ПРОФЕСОРА В. Т. ПОЛЕКА)**

Михайло БІГУСЯК

*ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
Наукова бібліотека,
бул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76016, Україна, тел. (0342) 59-60-34*

У статті подається аналіз листів визначного бібліографа-літературознавця Мирослава Мороза до професора Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Володимира Полека. Систематизовано роздуми двох вчених про стан бібліографії в Україні та працю бібліографа.

Ключові слова: М. Мороз, В. Полек, епістолярний дискурс, бібліографознавство, літературознавство, бібліографічний показчик.

17 січня 2013 р. виповнилося би 90 років від дня народження Мирослава Олександровича Мороза (1923–2006) – кандидата філологічних наук, відомого літературознавця, визначного бібліографа, фольклориста, лауреата Літературної премії імені І. Франка АН України, дійсного члена Наукового товариства імені Т. Шевченка, справжнього подвижника на ниві науки та літератури. М. Мороз тривалий час працював у Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника АН України, а з 1977 р. – науковим співробітником Львівського відділення ІМФЕ АН України¹.

Наша розвідка є спробою висвітлити діяльність М. Мороза як літературознавця і бібліографа крізь призму його епістолярію: листування із В. Полеком – професором, літературознавцем, у минулому бібліографом (у 1955–1974 рр. він працював бібліотекарем, бібліографом, старшим бібліографом бібліотеки Івано-Франківського педінституту ім. В. Стефаника, організатор відділу бібліографії; від 1974 до 1999 рр. – викладач, доцент, професор кафедри української літератури цього ж вишу – тепер ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”).

У спеціалізованому читальному залі “Фонд професора В. Полека”, який створено у Науковій бібліотеці Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника на основі власного архіву покійного професора, переданого його родичами, зберігаються три папки епістолярної спадщини М. Мороза до В. Полека: №№ 377, 379, 380, в яких зібрано 127 листів (рукописних і друкованих), 3 конверти, 20 вітальних листівок, 28 поштових карток, 3 записки, 2 схеми побудови статті та офіційне замовлення на написання статті. Переписка охоплює період від 1961 до 1999 рр. На сьогодні опубліковано тільки п’ять листів².

¹ *Українська літературна енциклопедія*: в 5 т. – Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1995. – Т. 3: К–Н / відп. ред. І. О. Дзевєрін. – С. 420.

² Баран С. Листи до Володимира Полека // *Сівач духовності: збірник спогадів, статей і матеріалів, присвячений професору Володимирові Полеку*. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – С. 323–348.

Вважаємо, що цей безцінний спадок повинен бути оприлюднений, оскільки містить велику кількість інформації про осіб, які листувалися, бо “жодні послужні списки, аркуші обліку кадрів, записки у трудових книжках не скажуть стільки про особу як її листи”³.

Епістолярій М. Мороза засвідчує, що два науковці плідно співпрацювали. В їхніх творчих доробках чимало спільних тем: це і франкознавство, і лесезнавство, особливе ставлення до творчості І. Котляревського, М. Драгоманова. Вчені часто обмінювалися інформацією, доповнюючи один одного.

Знайомство двох бібліографів розпочалося у 1961 р. із листа М. Мороза до В. Полека, в якому він просить замовити через Станіславський книготорг “Бібліографію творів І. Франка”, адже його працю надрукують тільки за умови, коли зберуть наклад 3000 примірників. Цей лист опублікований повністю у праці “Сівач духовності: збірник спогадів, статей і матеріалів, присвячений професору Володимирові Полеку”. Тут наводимо тільки його початок:

“Шановний товаришу!

Прошу Вас не гніватись, що звертаюсь до Вас, не будучи з Вами знайомим. Але я не маю в Станіславі нікого, кому можу написати” (правопис листів нами збережено повністю. – М. Б.)⁴.

З наступного листа (від 6 січня 1963 р.) уже видно, що вчені активно спілкуються. Мирослав Олександрович дякує Володимирові Теодоровичу за надіслані вітання і здоровить зі святом у відповідь. Кореспондент активно обговорює поточні події, ділиться задумами. Про обсяг бібліографічної діяльності львівського науковця свідчить лист від 14 червня 1963 р.

“Шановний Володимире Федоровичу!

Приємно було мені читати Вашого листа, якого вчора одержав. З нього бачу, що на полі бібліографії будемо мати (точніше вже маємо) сумлінного робітника, який порадує нас ще одною солідною роботою. Ваше ім'я зустрічаю на сторінках преси.

Список Франкіани, пересланий мені, приніс мені деякі невідомі позиції. Вони будуть включені у бібліографію Франкіани за 1962 рік, яка призначена до 11 збірника «Іван Франко. Статті і матеріали». Десь восени вийде 10 збірник, там буде наша (моя і Мороза О. Н. – на той час декан філологічного факультету ЛДУ ім. І. Франка. – М. Б.) бібліографія Франкіани за 1960 і 1961 роки і доповнення до попередніх випусків.

Коротко скажу Вам про напрям моїх інтересів у бібліографії. На першому місці Франкіана. Вже маю повністю закінчені такі роботи:

- 1. Бібліографія творів І. Франка (більше 25 др. аркушів, 6000 окремих одиниць) – машинопис.*
- 2. Бібліографія критичної літератури про І. Франка (надруковано у 8 і 9 збірниках, доповнення у 10 зб.)*
- 3. Франко в мистецтві і худ. літературі.*
- 4. Бібліографія перекладів творів І. Франка на мови рос. народів СРСР та іноземні.*

³ Дмитрієнко М., Іщенко Я. “Як мені хочеться, щоб ти був щасливий!” (Із листа Розалії Ліфшиць до Володимира Винниченка) // *Слово і час*. – 2013. – № 4. – С. 108. – Рец. на кн.: Володимир Винниченко – Розалія Ліфшиць: епістолярний діалог (1911–1918 роки) / упоряд., вступ, коментарі та прим. Надії Мироньч. – Дрогобич: Коло, 2012. – 288 с.

⁴ Баран Є. Листи до Володимира Полека... – С. 343–344.

5. *Бібліографія спогадів про Франка.*
6. *Бібліографія франківської бібліографії.*
7. *Каталог автографів І. Франка (худ. л-ра).*
8. *Бібліографія листів до І. Франка.*

Маю велику картотеку до теми «Літопис життя і творчості І. Франка», після канікул буду порядкувати.

З інших робіт, які викінчив або над якими працюю, ось які:

1. В. Г. Щурат – вийде цього року у томі вибраних творів В. Г. Щурата (вже набрано).
 2. М. С. Возняк – видасть наша бібліотека.
 3. М. М. Коцюбинський – зараз на рецензії в Києві.
 4. П. А. Грабовський – планується збірник «Вінок П. А. Грабовському» в Києві, вже передано.
 5. Леся Українка – картотека.
 6. В. Шекспір на Україні – картотека.
- Це, здається, і все»⁵.

Своєрідним підсумком роботи над бібліографією і пошуком творів І. Франка стала кандидатська дисертація М. Мороза на тему «Питання бібліографії та атрибуції творів І. Франка», автореферат якої є в архіві нашої бібліотеки із дарчим написом автора.

Про скрупульозність і наполегливість Мирослава Олександровича у цій сфері літературознавства свідчать такі рядки з його листа від 6 січня 1981 р.:

«Деякі теми з франкознавства опрацював я паралельно біля «Літопису» (мова йде про літопис життя і творчості І. Франка. – М. Б.). Перегляд газети «Кур'єр львовські» рік за роком і всі номери, і всі сторінки дозволили виявити 13 статей І. Франка підписаних, які нікому не були відомі, а також 235 статей, що не підписані, але автором яких є напевно І. Франко, на що є ряд аргументів... На матеріалах «Літопису» опрацював я тему «Діяльність І. Франка як етнографа»...»⁶.

У наступних листах за цей рік читаємо:

«Прошу Вас підтримати ідею «Словника Лесі Українки» всюди і як можете. Треба проводити думку, що велика й важлива справа «Шевченківський словник», але на цьому справа не повинна стати й повинні піти далші аналогічні праці й найкращим іменем є саме Леся Українка.

Приємним є те, що знаходжу підтримку всюди і від усіх, до кого звертався, фактично від усіх дослідників Лесі Українки. Так що в мене міцна віра й переконання, що справа повинна б бути...

Ще один момент візьміть до уваги. Праця над «Словником Лесі Українки» повинна бути для нас усіх школою до майбутнього «Словника (енциклопедії) І. Франка»...»⁷.

⁵ Наукова бібліотека Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка (далі – НБ ПНУ), «Фонд професора В. Полека», папка № 379 (Листи М. Мороза до В. Полека (1961–1971 рр.)), с. 157–159.

⁶ Там само, папка № 380 (Листи М. Мороза до В. Полека (1972–1989 рр.)), с. 102.

⁷ Там само, с. 80.

Лист від 23 серпня 1970 р. підтверджує те, що обидва бібліографи працювали в єдиному руслі, звідси і схожість дисертаційних тем, проблем, задумів, як-от:

“Не знаю, чи я коли Вам говорив, що свого часу (рік тому) я планував написати дисертацію (докторську) про І. Котляревського. Навіть у грудні минулого року подав на Раду тему, її затвердили, про що повідомили мене. Отже, ця тема, як кажуть, закріплена за мною...

*Конкретно до Вас прохання. Напишіть мені про характер Вашої праці (дисертації) про І. Котляревського, які розділи, що зробили, коли думаєте кінчати. Чи може Вам відомо, хто ще працює над темою про І. Котляревського...”*⁸.

Або в листі від 18 квітня 1970 р.:

*“Знаю, що Ви у свій час цікавились А. Кримським, збирали його бібліографію, отже, чи не знаєте, де це є фотографії А. Кримського, не тільки оригінали, а й репродукції в журналах, збірниках і под. Якщо щось таке знаєте, то напишіть або упорядникам..., або мені...”*⁹.

Підготувавши у 1974 р. кандидатську дисертацію “Творчість І. П. Котляревського у зв’язках української і зарубіжної літератур”, В. Полек надіслав у бібліотеку автореферат, на який отримав схвальний відгук від свого колеги у листі від 7 липня 1974 р.:

*“Днями я був у бібліотеці, де побачив і прочитав автореферат Вашої праці про І. П. Котляревського. Гарна це праця, володієте чималою кількістю нового матеріалу, Вами розшуканого. Праця Ваша є вагомим внеском у «котляревськіану», якщо допустиме таке слово”*¹⁰.

А в листі від 8 лютого 1976 р. М. Мороз писав:

*“Прийміть мої найкращі поздоровлення й подяку за подарунок – автореферат і відбиток Вашої праці. Шкода тільки, що я не бачився з Вами, напевно у Вас є чимало такого, що цікаво було б знати мені...”*¹¹.

Схожість форм роботи, близькість тематики, вболівання за спільну справу часто зустрічаються у листуванні М. Мороза та В. Полека. Наприклад, лист від 16 травня 1977 р.:

“Працюю над темою “Біобібліографічний словник франкознавців”, хочу опрацювати таку тему для “Українського літературознавства”. Вже маю чимало зробленого.

*...Ще зовсім не маю опрацьованими дослідників-франкознавців Івано-Франківська. Прошу Вас у якійсь мірі допомогти мені”*¹².

*“Прошу інформувати про франкіану, що друкується у Ваших краях” (лист від 12 вересня 1978 р.)*¹³.

“Дякую за повідомлення про конференцію Василя Стефаника. Творчістю В. Стефаника особливо ніколи не займався, чогось доброго й нового не маю, цілості проблеми «Леся Українка і Василь Стефаник» не беру, а хочу прокоментувати тільки те місце з відомої новели В. Стефаника «Серце», де він пише, що Леся Українка

⁸ НБ ПНУ, “Фонд професора В. Полека”, папка № 379, с. 27–29.

⁹ Там само, с. 38–39.

¹⁰ Там само, папка № 380, с. 153.

¹¹ Там само, с. 137.

¹² Там само, с. 121.

¹³ Там само, с. 116.

була моїм поводитирем по Києву. Тут маю коментар до цього одного місця, вистачить на 4–5 сторінок, або на десять мінут для повідомлення...”¹⁴.

Багато листів М. Мороза відбивають також ту велику роботу, яку здійснював професор В. Полек на ниві бібліографії та рецензування, адже він написав вісім рецензій тільки на бібліографічні покажчики М. Мороза, за що той йому був вельми вдячний. У листі від 8 грудня 1963 р. знаходимо такі рядки:

*“Читав Вашу рецензію на Марка Черемшину. Подобалась мені, гарна і змістовна. Бачу, що справи нашої бібліографії близькі Вам і болісте за них. Добре було б Вам самому щось видати з бібліографічних робіт. Тоді Ваша позиція була б ще кращою. Але і так бачу добре ознайомлення з теорією бібліографії і потребами нашого літературознавства”*¹⁵.

Лист від 4 травня 1965 р. також містить похвалу бібліографу В. Полеку:

“Ваша рецензія, а також інші Ваші праці, переконали мене, що маємо сумлінного працівника на ниві нашої бібліографії. Певно маєте в хаті картотеку і постійно стежите за новинками.

*Може Вам вже відомо, що наш заслужений працівник у галузі бібліографії Ю. О. Меженко вже багато років веде картотеку діячів на полі бібліографії...”*¹⁶.

Трохи згодом (25 квітня 1983 р.) М. Мороз дав таку оцінку В. Полеку як фахівцю:

*“Ваші рецензії завжди цікаві й оригінальні. Я б їх пізнав навіть у випадку, якщо б не були підписані. Рецензії трудно писати. Одних похвал мало, а треба щось ділового сказати. А люди не завжди люблять зауважень і гніваються... Але в усіх випадках подивляю широкий діапазон Ваших інтересів. І то в місті, де немає бібліотек, хоча б як у Львові. Ось з останнього часу: і Галан, і Кочерга, і Рафаель. І ряд інших проблем. І то зі знанням матеріалу, фактами. Це щось варта така обізнаність. Хоча і мучить мене питання, а чи варто, чи не варто зупинитись на чомусь одному або вужчому колі проблем. Це дискусійне питання і вже трудно щось рішати, є у Вас провідний напрям роботи, основні роки вже позаду...”*¹⁷.

У своїх листах М. Мороз іноді відвертий і часто досить критичний до робіт бібліографознавців. Так, у листі від 30 серпня 1966 р. знаходимо критику й на роботу Володимира Теодоровича:

“Ви, певно, читали в останньому номері «Літературної України» коротеньку замітку про Вашу працю. Вона моя.

*Ваша бібліографія мені подобалась. Роблю ось які зауваження. Є в ній матеріал лишній, який аж ніяк не має відношення до теми, його таки доволі. Так, наприклад, не треба включати тих творів І. Франка, які, хоч і написані у Ваших краях, але які своєю тематикою не мають до Станіславщини жодного відношення, бо це зовсім випадкове явище, що цей або інший твір написаний саме там, а не деінде. У кожному разі треба добре приглянутись, чи дана позиція має яке відношення до теми. А так в цілому праця гарна і добре було б, якби Ви якось надрукували її”*¹⁸.

¹⁴ НБ ПНУ, “Фонд професора В. Полека”, папка № 380, с. 94.

¹⁵ Там само, папка № 379, с. 146–148.

¹⁶ Там само, с. 122–124.

¹⁷ Там само, папка № 380, с. 66–69.

¹⁸ Там само, папка № 379, с. 100–102.

Однак у листуванні переважають щира підтримка і дружні поради, які присутні завжди у листуванні бібліографів. Наприклад, лист від 17 вересня 1984 р.:

“Крім традиційних побажань здоров’я, успіхів і под. може найбільше бажаю Вам зробити спробу зібрати Ваші численні і розсіяні по різних виданнях статті і видати їх одним чи більше томами. Все це реально, все це можливе. Ніби я слідкую за новинками, але я не знав Ваших праць про Гоголя, Герцена, Островського, друкованих в «Вопросах русской литературы»”¹⁹.

Епістолярний дискурс визнаного бібліографа не позбавлений роздумів про зміст та значення бібліографії як науки, критичних зауважень щодо праці бібліографів. Наприклад, у листі від 14 лютого 1971 р. подибуємо такі роздуми:

“Звичайно праця бібліографа без помилок – це якийсь недосяжний ідеал, що було й моєю мрією, вже хай менше, а краще.

...Но, вже не гнівайтесь на сказане і на мене, воно диктоване бажанням добрим, йти до кращого”²⁰.

Вчений визнає, що праця бібліографа – це нескінченний процес, який не має меж вдосконалення. Тому і знаходимо такі слова (лист від 24 серпня 1993 р.):

“Сердечно дякую Вам за рецензію на мою працю про Лесю Українку, надруковану у 5-му номері журналу «Слово і час».

Усі зауваження і рецензії слухні, приймаю їх. Скажу словами Лесі Українки, що її сказала в листі до О. Маковея у 1893 році з приводу збірки «На крилах пісень», що «якби я її писала тепер, то написала б інакше», таке висловлюють і інші письменники та вчені, так і я зараз хотів би сказати. Лесі Українці подобався вислів, узятий із Віктора Гюго: «поправляти один твір другим». Так і я скажу...”²¹.

У цьому ракурсі М. Мороз висловлює низку критичних думок про “неякісні” бібліографічні праці, які вже видані зі значними помилками та прогалинами, зокрема, твердить у листі від 8 грудня 1963 р., що *“...це раз треба братись і до Стефаніка, і до Кобилянської, і до Маковея. Бо робили погані молотильники, після яких це раз треба молотити і перевіювати зерно”²².*

М. Мороз був тим бібліографом, який у радянський час зазнав гонінь та репресій, як і вся українська бібліографія. За включення до бібліографії “Леся Українка” прізвиш І. Дзюби, Є. Сверстюка, І. Світличного, які на той час були заборонені, його звільнили з роботи. Про це йдеться і в листі до В. Полека, датованому 3 січня 1974 р.:

“Ви, сподіваюсь, знаєте про моє нещастя, яке спіткало мене рівно рік тому 4 січня 1973 року. Покарано мене звільненням з роботи у бібліотеці, де я працював останні 16 років. Покарано за «методологічні прорахунки» у бібліографії «Леся Українка», то є за ці 2–3 прізвища, яких, видно, подавати не можна було...”²³.

Як відомо, після цього бібліограф пішов заробляти на хліб насущний робітником на залізницю. З приводу цього з подивом про таку репресивну машину напише Федір Погребенник так: *“Чи була у світі ще десь така державно-поліційна система, щоб ученого переслідувати за те, що він як бібліограф лише фіксує надруковане? І як у таких умовах можна було жити, працювати, не опустивши рук, не змарнувавши*

¹⁹ НБ ПНУ, “Фонд професора В. Полека”, папка № 380, с. 53.

²⁰ Там само, папка № 379, с. 17–19.

²¹ Там само, папка № 377 (Листи М. Мороза до В. Полека (1990–1999 рр.)), с. 65.

²² Там само, папка № 379, с. 146–148.

²³ Там само, папка № 380, с. 160–169.

таланту?»²⁴. Але вчений не опускав рук і завжди боровся за те, щоб бути біля джерел національної культури, одержимо працювати на ниві літературознавства та бібліографознавства.

Цікавими, на нашу думку, є його спостереження щодо бібліографії та її творців у добу незалежності України. Так, у 1997 р. в автобіографії, яка є вступом до бібліографічного покажчика, автор напише: «Праця бібліографа у наші часи не є престижною. Займаються нею в бібліотеках переважно жінки, частіше молоді дівчата. Не бачу зараз в Україні бібліографа, який продовжив би справу І. Левицького, В. Дорошенка, І. Калиновича, Ю. Меженка, Ф. Максимовича, Ф. Сарани. Причиною цього є те трагічне становище бібліографії, в якому вона опинилася у попередніх роках. Нікому організувати дослідження, стати керівником тем, дати пораду, підтримку. Бібліографія нині перетворюється на якусь механізовану або, краще сказати, комп'ютеризовану ділянку, де більшу частину праці виконують комп'ютери, а не творча мисляча особистість. Бібліографічних покажчиків видається ніби й немало, але вони, принаймні їх більшість, якісь скороспілі, недовершені, видані на поганому папері, часто з нечітким друком. Комп'ютер, хоча й є значною допомогою у праці бібліографа, все ж не може замінити людини, творчої ініціативи дослідника»²⁵.

З висоти нашого часу можемо сказати, що не з усіма зауваженнями М. Мороза можна погодитись, однак більшість їх є слушними та актуальними й сьогодні. Проведений аналіз листування цього бібліографа свідчить про енциклопедичність його знань, вражає працелюбністю й наполегливістю. Його життєвий шлях та науково-бібліографічний подвиг повинен слугувати яскравим прикладом самовідданого служіння улюбленій справі і вартує подальшого дослідження, на що ми сподіваємось у майбутньому, розшукавши листи професора В. Полека до М. Мороза, що дасть змогу новими фактами доповнити цю яскраву епістолярну спадщину.

THE EPISTOLARY LEGACY OF MYROSLAV MOROZ (AS BASED ON PROFESSOR V. T. POLIEK'S ARCHIVE)

Mykhailo BIHUSIAK

*State Higher Education Establishment 'Vasyl' Stefanyk National University of Precarpathia',
Research Library,
57, Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, 76016, Ukraine, tel. (0342) 59-60-34*

The article analyzes the letters by an outstanding bibliographer and literary studies scholar, Myroslav Moroz, to the professor of the Vasyl' Stefanyk National University of Precarpathia, Volodymyr Poliek. The reflections of the two scholars on the state of bibliography in Ukraine and the work of a bibliographer are systematized in the article.

Key words: Myroslav Moroz, Volodymyr Poliek, epistolary discourse, bibliography studies, literary studies, bibliographical guide.

²⁴ Погребенник Ф. Такі праці створюють одержимі // *Літературна Україна*. – 1993. – 4 березня. – С. 5.

²⁵ *Мирослав Мороз: бібліографічний покажчик / упоряд. і передмова М. Мороз; відп. ред. Є. Нахлік; літ. ред. М. Легкий*. – Львів, 1997. – С. 10.

**ЭПИСТОЛЯРИЙ БИБЛИОГРАФА
МИРОСЛАВА АЛЕКСАНДРОВИЧА МОРОЗА
(НА ОСНОВАНИИ АРХИВА ПРОФЕССОРА В. Т. ПОЛЕКА)**

Михаил БИГУСЯК

*ГВУЗ “Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефанька”,
Научная библиотека,
ул. Шевченко, 57, г. Ивано-Франковск, 76016, Украина, тел. (0342) 59-60-34*

В статье представлен анализ писем выдающегося библиографа-литературоведа Мирослава Мороза к профессору Прикарпатского национального университета имени Василия Стефанька Владимиру Полеку. Систематизированы размышления двух ученых о состоянии библиографии в Украине и о работе библиографа в целом.

Ключевые слова: М. Мороз, В. Полек, эпистолярный дискурс, библиографоведение, литературоведение, библиографический указатель.

Стаття надійшла до редколегії 15.05.2014

Прийнята до друку 4.06.2014